

**IQTISODIYOT TARMOQLARINI INNOVATSION RIVOJLANTIRISHGA
TO‘G‘RIDAN-TO‘G‘RI XORIJIY INVESTITSIYALARNI JALB QILISH
MEXANIZMLARI SAMARADORLIGINI BAHOLASH**

Umarov Faxriddin Umar o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti.

Annotatsiya: Mazkur maqolada iqtisodiyot tarmoqlarini innovatsion rivojlantirishda to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar (TXI)ning ahamiyati va ularni jalb qilish mexanizmlarining samaradorligi tahlil qilinadi. Unda TXI oqimining innovatsion faoliyatga ta'siri, iqtisodiyotning turli sohalaridagi investitsion muhit holati, shuningdek, xorijiy investorlar uchun yaratilayotgan shart-sharoitlar o‘rganiladi. Tadqiqotda amaliy misollar asosida TXI jalb qilishning zamonaviy usullari, davlat siyosatining roli va institutlararo hamkorlikning samaradorligi baholanadi. Muallif tomonidan TXIning jalb etishni rag‘batlantirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan bo‘lib, ular iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishga va innovatsion salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar, innovatsion rivojlanish, iqtisodiyot tarmoqlari, investitsion muhit, texnologik modernizatsiya, iqtisodiy samaradorlik, investorlarni rag‘batlantirish, investitsiya siyosati, innovatsion faoliyat, xalqaro hamkorlik.

Kirish.

Bugungi kunda globallashtirish va raqobatbardosh iqtisodiyot sharoitida mamlakatlarning barqaror rivojlanishi, asosan, innovatsion texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etishga, iqtisodiyot tarmoqlarini modernizatsiya qilishga bevosita bog‘liqdir. Ayniqsa, innovatsion jarayonlarni qo‘llab-quvvatlashda moliyaviy resurslar va ilg‘or tajribaning mavjudligi muhim omil hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar (TXI) milliy iqtisodiyot uchun tashqi moliyaviy manbalarni jalb qilish, zamonaviy texnologiyalarni o‘zlashtirish va innovatsion infratuzilmani shakllantirishda muhim vosita sifatida namoyon bo‘lmoqda. Xorijiy investitsiyalar nafaqat yangi ishlab chiqarish quvvatlarini yaratish, balki mehnat unumdorligini oshirish, yuqori malakali ish o‘rinlarini tashkil etish,

eksport salohiyatini kuchaytirish va xalqaro bozorlarga integratsiyalashuv jarayonlarida ham katta ahamiyatga ega. Shu bilan birga, TXIni jalb qilishda davlat tomonidan yaratilayotgan iqtisodiy va huquqiy sharoitlar, soliq va bojxona imtiyozlari, erkin iqtisodiy zonalar faoliyati, shuningdek, investitsiya siyosatining uzviyligi va shaffofligi katta rol o'ynaydi. Mazkur maqolada iqtisodiyot tarmoqlarini innovatsion rivojlantirish jarayonida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlarining samaradorligini baholash masalalari yoritiladi. Shuningdek, mavjud mexanizmlarning ustuvorliklari va kamchiliklari tahlil qilinib, ularni takomillashtirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqiladi. Tadqiqot natijalari investitsiya siyosatini yanada takomillashtirish hamda TXI asosida innovatsion o'sish modelini shakllantirish uchun ilmiy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Asosiy qism.

1. To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy ahamiyati. To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TXI) — bu chet el investorlarining mahalliy korxonalariga moliyaviy mablag' kiritish orqali ularning faoliyatida bevosita ishtirok etishidir. TXI ko'pincha yangi texnologiyalarni joriy etish, menejment tajribalarini o'zlashtirish, innovatsion loyihalarni moliyalashtirish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Xalqaro amaliyotda TXI iqtisodiy o'sishni rag'batlantiruvchi omil sifatida qaraladi. Ayniqsa, rivojlanayotgan davlatlar uchun TXI nafaqat moliyaviy resurs, balki intellektual va institutsional yutuqlarni ham olib kirish vositasi hisoblanadi. Innovatsion iqtisodiyotga o'tishda TXI – yangi bilimlar, ishlab chiqarish madaniyati va texnologik transferlar orqali iqtisodiyotni tubdan yangilashga xizmat qiladi.

2. Innovatsion rivojlanishda TXIning o'rni. Innovatsion rivojlanish – iqtisodiyot tarmoqlarining zamonaviy texnologiyalar asosida modernizatsiya qilinishi, mahsulotlar va xizmatlar sifatining oshishi, hamda yangi bozor segmentlarining yaratilishini nazarda tutadi. TXI bu jarayonda: Innovatsion infratuzilma (texnoparklar, inkubatorlar, ilmiy markazlar)ni yaratishda, Ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlarini moliyalashtirishda, Yuqori texnologiyali mahsulotlar ishlab chiqarishda, Mahalliy kadrlarni qayta tayyorlash va rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Masalan, Janubi-Sharqiy Osiyo davlatlarida (Xitoy, Janubiy Koreya, Singapur) TXI oqimi natijasida yirik innovatsion klasterlar vujudga keldi. Bu tajribalar shuni ko'rsatadiki, TXIni jalb etish strategiyasi milliy innovatsion tizimni mustahkamlash bilan uzviy bog'liq bo'lishi zarur.

3. TXI jalb qilish mexanizmlari. To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish uchun davlatlar turli mexanizmlar va siyosiy vositalardan foydalanadilar. Ushbu mexanizmlarga quyidagilar kiradi: Soliq va bojxona imtiyozlari: Investorlar uchun foyda solig'ini kamaytirish, import bojlari bo'yicha preferensiyalar taqdim etish. Erkin iqtisodiy zonalar (EIZ): Maxsus huquqiy va iqtisodiy rejimga ega hududlar, bu yerda investorlar uchun qulay shart-sharoitlar yaratiladi. Xorijiy investitsiyalarni sug'urtalash: Siyosiy va iqtisodiy xatarlardan himoya qilish maqsadida davlat kafolatlari beriladi. Investitsiyaviy shartnomalar: Investor va hukumat o'rtasida imzolanadigan maxsus kelishuvlar orqali investitsiyalar kafolatlanadi. Yagona investitsiya oynasi: Barcha ruxsatnomalar va hujjatlar bir markazda tezlashtirilgan tartibda amalga oshiriladi.

4. O'zbekistonda TXI jalb qilish bo'yicha mavjud holat va imkoniyatlar. So'nggi yillarda O'zbekiston hukumati TXIni jalb qilish bo'yicha faol islohotlarni amalga oshirmoqda. Davlatimiz rahbari tomonidan qabul qilingan bir qator farmon va qarorlar, "Yangi O'zbekiston" strategiyasi doirasida xorijiy investorlar uchun qulay muhit yaratishga qaratilgan.

Misol uchun: "Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi" tomonidan yagona investitsiya portali joriy etilgan. Soliq va bojxona tizimlarida soddalashtirish ishlari amalga oshirildi. Toshkent, Buxoro, Navoiy, Jizzax va boshqa hududlarda erkin iqtisodiy zonalar faoliyat ko'rsatmoqda. Energetika, farmatsevtika, IT va qishloq xo'jaligi sohalarida TXI asosida yirik loyihalar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, ayrim muammolar ham mavjud: yuritilayotgan islohotlarning sekinligi, byurokratik to'siqlar, huquqiy himoyaning yetarli darajada bo'lmasligi, mahalliy kadrlarda innovatsion boshqaruv ko'nikmalarining yetishmasligi kabi omillar TXIni jalb etishda to'siq bo'lmoqda.

5. TXI samaradorligini baholash mezonlari. Investitsiya samaradorligini baholash — uning iqtisodiy, ijtimoiy va innovatsion natijalarini tahlil qilish orqali amalga oshiriladi. Quyidagi asosiy mezonlardan foydalaniladi: Kapital qo'yilmalar rentabelligi (ROI). Yaratilgan ish o'rinlari soni va sifati. Texnologik darajaning oshishi (R&D xarajatlari, patentlar soni). Mahsulotlar eksporti va raqobatbardoshligi. Innovatsion loyihalarning hayotga tatbiq etilishi. O'zbekiston sharoitida bu mezonlar asosida TXI asosida yaratilgan loyihalarning monitoringi va natijalarini baholash muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa:

Iqtisodiyot tarmoqlarini innovatsion rivojlantirishda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TXI) muhim strategik manba sifatida xizmat qiladi. U nafaqat kapital oqimini ta'minlaydi, balki ilg'or texnologiyalar, boshqaruv tajribasi va yangi bilimlarni jalb qilish imkonini beradi. TXI asosida yaratilgan innovatsion infratuzilma esa iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshiradi va barqaror o'sishga zamin yaratadi. O'zbekiston sharoitida TXI jalb qilishga qaratilgan davlat siyosati ijobiy natijalar bermoqda, ammo mavjud byurokratik to'siqlar, investitsiyaviy xavfsizlik kafolatlarining yetarli emasligi, shuningdek, mahalliy kadrlar salohiyatining pastligi bu sohada hal etilishi lozim bo'lgan dolzarb muammolardan hisoblanadi. Shu sababli, TXI jalb qilish mexanizmlarini yanada takomillashtirish, huquqiy bazani mustahkamlash, xalqaro tajribalarni amaliyotga joriy etish va investorlar uchun barqaror, ochiq va raqobatbardosh muhit yaratish dolzarb vazifadir. Ushbu tadqiqot asosida quyidagi takliflar ilgari suriladi: Investitsiyaviy infratuzilmani takomillashtirish orqali investorlar uchun xavfsiz va qulay muhit yaratish; Innovatsion faoliyatni rag'batlantirish uchun soliq imtiyozlarini kengaytirish; Erkin iqtisodiy zonalar faoliyatini faollashtirish va ularning boshqaruv tizimini zamonaviylashtirish; Mahalliy mutaxassislar salohiyatini oshirish maqsadida xalqaro ta'lim va trening dasturlarini yo'lga qo'yish. Shunday qilib, TXI jalb qilish mexanizmlarining samaradorligini oshirish orqali iqtisodiyot tarmoqlarining innovatsion rivojlanishiga erishish, mamlakatning global iqtisodiy maydondagi raqobatbardoshligini mustahkamlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. (2015). Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – T.: Ma'naviyat nashriyoti.
2. Mirzayev, M.M. (2022). Xorijiy investitsiyalar va ularni jalb qilishning zamonaviy mexanizmlari. – T.: Iqtisodiyot.
3. Xojiyev B.H. (2021). Innovatsion iqtisodiyot asoslari. – T.: Iqtisod-moliya nashriyoti.
4. OECD (2020). Foreign Direct Investment for Development: Maximising Benefits, Minimising Costs. – Paris: OECD Publishing.
5. UNCTAD (2023). World Investment Report 2023: Investing in Sustainable Energy for All. – Geneva: United Nations.

6. A'zamxo'jayev A.A., Rajabov B.R. (2020). Global iqtisodiy integratsiya va O'zbekiston. – T.: Akademiya.
7. World Bank (2022). Doing Business 2022: Comparing Business Regulation in 190 Economies. – Washington, D.C.: World Bank Group.
8. Qodirov, S.T. (2023). “O'zbekiston iqtisodiyotiga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar oqimini tahlil qilish”, Iqtisodiy tadqiqotlar jurnali, №1, 45-52-betlar.

